

GOSTYNIN גוסטינין

עיר מראשית תקופת הפיאסטים, הפכה במאה הי"ג לאחת מערי המושב של נסיכי מאזוביה ולאחר סיפוח לכתר לבירת החבל בתחומי מחוז ראוה (1462). זכויות עירוניות התקבלו ב-1382 מידי הנסיך שיימוביט הרביעי. האזכור המוקדם ביותר על היהודים בגוסטינין, מוצאו מהמאה הט"ו. בראשית המאה הי"ז יהודי היה חוכר של מבשלת הבירה המקומית והאסם לייצור הבירה. באותה המאה בעיר נפוצה עלילת הדם שבה היו מעורבים כביכול היהודים.

הקהילה היהודית הוקמה קרוב לוודאי במחצית הראשונה של המאה הי"ח. התושבים היהודיים לרוב עסקו במסחר, ניהול בתי מרזח ובמלאכה, בעיקר בחייטות, עיבוד פרוות ובשחיטה הכשרה. לאחר חלוקת פולין השנייה העיר מצאה את עצמה בשטח החלוקה הפרוסית- הציבור היהודי בן מאה החברים היווה אז רבע מאוכלוסיית העיר. בין השנים 1823-1862 התקיים בגוסטינין "אזור יהודי" מאוכלס בצפיפות יתר.

בית הכנסת הראשון, עשוי העץ, שהוקם ב-1779 ברחוב אולשובה (רחוב החשמן וישינסקי דהיום), נשרף 30 שנה מאוחר יותר. את זה שנבנה במקומו, שרפה האש שוב בשנת 1899. אז נבנה בית כנסת חדש מאבן. בית הכנסת ובית המדרש התמקמו בקרבת כיכר השוק. גוסטינין במאה הי"ט הפכה למרכז חסידי חשוב. פעל כאן הצדיק יחיאל מאיר ליפשיץ וקברו ביארצייט משך המוני חסידים.

במאה הי"ט, בתקופת ממלכת פולין (הממלכה הקונגרסאית), היהודים (שמספרם גדל באופן דינמי והגיע ב-1897 ל-1760 בני אדם, דהיינו 32% מהאוכלוסייה דאז) הובילו במסחר המקומי. ב-1898 רק חנות גדולה אחת ומספר חנויות קטנות לא השתייכו ליהודים. לפני ההכרזה על מונופול לייצור הוודקה, 36 בתי מרזח היו שייכים ליהודים. לאחר סלילת כביש מפלוצק לקוטנו ב-1866 דרך גוסטינין היהודים כראשונים הפעילו תנועת אומניבוסיס סדירה בכביש זה (דבר דומה התקיים עם הפעלת תנועה סדירה של מכוניות בין לודז' לוורשה ב-1925). הרבה אנשים התפרנסו מהברחה דרך הגבול הפרוסי.

לאחר השבת העצמאות הפולנית קמו בעיר סניפים של המפלגות הפוליטיות החשובות ביותר ליהודים. התקיימו סניפי הבונד הסוציאליסטי, הארגון הציוני בפולין, אגודת ישראל, פועלי ציון-ימין, פועלי ציון-שמאל. חלק מהפעילים היהודים השתייכו למבנים הבלתי-חוקיים של המפלגה הקומוניסטית. הוקמו גם איגודים מקצועיים לחייטים, לסנדלרים, ליצרני המגפיים, לעוסקים בתחבורה, עוזרות הבית והספרים. פעלו מועדון הספורט מכבי, תיאטרון חובבים, מקהלה, ספרייה על-שם י.ל פרץ וארגוני צדקה.

לאחר השבת העצמאות הפולנית הגירת יהודי גוסטינין התחזקה, הם היגרו לאמריקה ולאחר מכן לפלשתינה-א"י. האחוז שלהם באוכלוסיית העיר ירד. מפקד האוכלוסין מ-1921 מדבר על 1830 יהודים (27%). בסוף שנות ה-30, למרות הגידול באוכלוסיית הקהילה היהודית עד לכדי 2300 בני אדם, חברי הקהילה עמדו כבר על כ-18% מתושבי העיר.

לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה, העיר שנתפסה בידי הגרמנים סופחה אל הרייך (חבל הווארטה). בגוסטינין 650 בני אדם מגורשים או נמלטים ממקומות אחרים (כמו גומבין) מצאו את עצמם בין 1600 היהודים המקומיים. זמן קצר לאחר מכן נחרב בית הכנסת בגוסטינין. הגטו הוקם במרץ 1941 וכלל שטח של 1,5 הקטר. גבולות הגטו נתחמו על ידי הרחובות: אולשובה (כעת הקרדינל וישינסקי), פילסודסקי, בגניסטה והצד הימני של זאמקובה. הוכנסו שם בכוח ונדחסו 3500 בני אדם. האסירים עבדו קודם כל בסדנאות תפירה וסדנאות לייצור לְבָנִים. את הנפטרים שמתו במחנה קברו בוולה לונצקה. במרץ 1942 חלק מתושבי הגטו הוצאו אל קונין. את מבצע הגירוש הגדול הגרמנים ערכו באפריל 1942. כמעט את כל היהודים הנותרים בגוסטינין העבירו לחלמנו על נהר הנר ושם השמידו אותם. סופו של הגטו, שם נמצאה כבר קבוצה קטנה ביותר, הגיע באוגוסט 1942 כאשר אחרוני אסירי הגטו הוצאו לגטו בלודז'.

בתום המלחמה בגוסטינין הוקם הוועד היהודי. בראשית 1946 נרשמו בו 44 בני אדם. מרבית השורדים עזבו את פולין בשנים שלאחר מכן.

בית העלמין היהודי הראשון שנוסד במחצית הראשונה של המאה הי"ט נמצא קרוב לוודאי צפונית-מזרחית ממרכז העיר. בית העלמין דהיום, שברחוב גושצ'ינה, הוקם במחצית השנייה של המאה הי"ח בחלק הדרומי-מערבי של גוסטינין. גבולו המערבי של בית העלמין מציין את שפלת הנהר סקרווה וגבולו הדרומי על הרחוב הנזכר קודם. פעם נמצא כאן אוהל הצדיק יחיאל מאיר ליפשיץ (גאסטינינער). בית העלמין נחרב בעת השואה, הגרמנים השתמשו בכל המצבות לייצב את הדרכים ומדרכות ההליכה; את השאר עשה ההרס שלאחר המלחמה. בחלקה ששטחה 0,88 הקטר,

לא נשתמרה אף מצבה אחת. בית העלמין נסגר על ידי החלטת השלטונות האדמיניסטרטיביים של המחוז ב-1964; במשך 50 שנה שבאו לאחר מכן בית העלמין נותר בלא טיפול.

בשנת 2010 בכביש יער המוביל אל היישוב סקשאני נמצאו קטעים של מצבות שבורות שמוצאן מבית העלמין בגוסטינין. בהשתדלות של חוקר אזור גוסטינין ואוהבי ההיסטוריה מצבות אלה הוצאו מתוך כוונה להעביר למקום היאה להן. ב-2016 קמה קבוצת פעילים בשם "גוסטינין הרב-תרבותית", ששמה לה למטרה להותיר זכר מבית העלמין היהודי. תרומת מימון הקרן להגנה על המורשת היהודית אפשרה לערוך בחינה גיאודזית של קבורות חלקת בית העלמין. ב-2018, בתמיכת המימון של המכון היהודי ההיסטורי, העבודות נמשכו במסגרת הפרוייקט "גוסטינין הרב תרבותית- זיכרון בית העלמין היהודי" ואגודת מרכז הפיתוח של גוסטינין והקבוצה הבלתי-פורמלית "גוסטינין הרב תרבותית". בספטמבר אותה השנה, ביום השנה ה-130 למותו של יחיאל מאיר ליפשיץ בשטחו של בית העלמין נחנך לוח הזיכרון עם כיתוב לזכרו של הצדיק ושל הציבור היהודי בגוסטינין (בשפות הפולנית והאנגלית). מאחורי הלוח הוקם קיר לפידריום המורכב משברי המצבות שנמצאו בבית העלמין החרב.